

ZATOČENICI GEOGRAFIJE

DESET MAPA KOJE VAM GOVORE SVE ŠTO
TREBA DA ZNATE O GLOBALNOJ POLITICI

Predgovor napisao ser Džon Skarlet

TIM MARŠAL

Prevela
Jelena Kosovac

■ Laguna ■

Naslov originala

Tim Marshall

PRISONERS OF GEOGRAPHY

Copyright © Tim Marshall 2015

All rights reserved.

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

ZATOČENICI GEOGRAFIJE

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

SADRŽAJ

Predgovor, <i>ser Džon Skarlet</i>	ix
Uvodxiii
1. Rusija	1
2. Kina	35
3. Sjedinjene Američke Države	67
4. Zapadna Evropa	97
5. Afrika	125
6. Bliski istok	155
7. Indija i Pakistan	199
8. Koreja i Japan	229
9. Latinska Amerika	255
10. Arktik	285
Zaključak	305
Bibliografija	311
Izjave zahvalnosti.	317
Indeks	319
<i>O autoru</i>	331

PREDGOVOR

POSTALO JE OPŠTE MESTO MISLITI, A I GOVORITI, DA ŽIVIMO u nestabilnim vremenima. Svet, tako nam kažu, nikada nije bio nepredvidljiviji nego sada. Ovakve izjave pozivaju na oprezan, čak skeptičan odgovor. Ispravno je biti oprezan. Svet je oduvek bio nestabilan a budućnost, po definiciji, nepredvidljiva. Naše sadašnje brige sigurno bi mogle biti mnogo gore. Ako ništa drugo, stogodišnjica od 1914. trebalo je na to da nas podseti.

Imajući ovo u vidu, izvesno je da se zbivaju suštinske promene, a one imaju stvarno značenje za našu budućnost i budućnost naše dece, gde god žive. Ekonomske, socijalne i demografske promene, sve povezane s tehnološkim promenama koje se brzo odvijaju, imaju globalne posledice po kojima se možda vreme u kome mi sada živimo razlikuje od pređašnjih vremena. Moguće je da zato toliko mnogo govorimo o „vanrednoj nesigurnosti“ i da je zato „geopolitičko“ komentarisanje postalo industrija u usponu.

Tim Maršal je neuobičajeno dobro kvalifikovan, lično i profesionalno, da doprinese ovoj raspravi. Direktno je

učestvovao u mnogim od najdramatičnijih dešavanja u proteklih dvadeset i pet godina. Kao što nas podseća u uvodu, bio je na liniji fronta na Balkanu, u Avganistanu i Siriji. Svedočio je tome kako se odluke i događaji, međunarodni sukobi i građanski ratovi mogu razumeti samo ako se potpuno uzmu u obzir pretpostavke, nade i strahovi oblikovani istorijom i kako na njih, zauzvrat, utiče fizičko okruženje – geografija – u kome su se pojedinci, društva i zemlje razvijali.

Stoga je ova knjiga puna promišljenih uvida koji imaju neposredan značaj za našu sigurnost i dobrobit. Šta je uticalo na rusku akciju u Ukrajini? Jesmo li mi (Zapad) propustili da to predvidimo? Ako jesmo, zašto je tako? Koliko daleko će Moskva sada da ide? Da li se Kina napokon oseća sigurno unutar prirodnih granica zemlje, kako ih ona vidi, i kako će to uticati na stav Pekinga prema pomorskoj sili i na njen odnos sa SAD? Šta to znači za druge zemlje u ovom regionu, uključujući Indiju i Japan? Već više od dvesta godina Sjedinjene Američke Države profitiraju od izuzetno povoljnih geografskih okolnosti i prirodnih zaliha. Sada imaju i nekonvencionalne izvore nafte i gasa. Hoće li to uticati na njihovu globalnu politiku? Amerika ima vanrednu moć i otpornost, pa otkud onda toliko mnogo priče o njenom propadanju? Jesu li duboko usađene podele i emocije širom Severne Afrike, na Bliskom istoku i u Južnoj Aziji toliko tvrdokorne, neumoljive, ili ipak možemo da uočimo neku nadu za budućnost? Najzad, i možda najvažnije za našu zemlju, Ujedinjeno Kraljevstvo, koja je jedna od najvećih ekonomija na svetu i globalno najprisutnija, jeste pitanje: kako Evropa reaguje na neizvesnosti i sukobe u svojoj blizini i na one koji joj nisu baš toliko blizu? Kao što Tim ističe, tokom prethodnih sedamdeset godina (a naročito od 1991. godine) Evropa se navikla na mir i prosperitet. Da li smo sad

u opasnosti da to uzmemo zdravo za gotovo? Razumemo li i dalje šta se to događa oko nas?

Ako želite da razmišljate o tim pitanjima, pročitajte ovu knjigu.

Ser Džon Skarlet,
nosilac ordena Ujedinjenog Kraljevstva,
viteški red Sv. Mihaila i Sv. Đorđa,
šef Britanske obaveštajne službe (MI6), 2004–2009.

UVOD

VLADIMIR PUTIN KAŽE DA JE RELIGIOZAN I DA SNAŽNO podržava Rusku pravoslavnu crkvu. Ako je tako, onda je lako moguće da svake noći kad krene na spavanje i pomoli se, pita Boga: „Zašto nisi stvorio neke planine u Ukrajini?“

Da je Bog stvorio planine u Ukrajini, onda veliko prostranstvo poznato kao Severnoevropska ravnica ne bi toliko mamilo osvajače koji su preko nje više puta napadali Rusiju. Kako stvari stoje, Putin nema izbora: on mora barem da pokuša da kontroliše ovu ravnicu u pravcu zapada. Tako je sa svim narodima, velikim ili malim. Geografski predeo zarobljava svoje vođe i daje im manje izbora i manje manevarskog prostora nego što biste možda pomislili. To je važilo za Atinu, Persijance, Vavilonce i narode pre njih; to je važilo za svakog vođu koji je tražio uzvišicu odakle je mogao da štiti svoje pleme.

Zemlja na kojoj živimo oduvek nas je oblikovala. Uticala je na ratove, vlast, politički i društveni razvoj ljudi koji sada naseljavaju gotovo svaki deo ove planete. Možda se čini da su razdaljine između nas, i u smislu mentalnog i

fizičkog prostora, prevaziđene tehnologijom. Međutim, lako se zaboravlja da zemlja u kojoj živimo, radimo i podižemo svoju decu ima ogroman značaj, te da će na odluke onih koji vode sedam milijardi stanovnika naše planete u određenoj meri uvek uticati reke, planine, pustinje, jezera i mora koji sve nas ograničavaju – kao što su nas oduvek i ograničavali.

Ne postoji jedan geografski činilac koji je važniji od bilo kog drugog. Planine nisu važnije od pustinja, ni reke od prašuma. U različitim delovima planete dominantne su različite geografske odlike koje određuju šta ljudi mogu da čine, a šta ne mogu.

Uopšteno govoreći, geopolitika razmatra načine na koje se međunarodni odnosi mogu razumeti na osnovu geografskih činilaca, ali ne samo fizičkog predela – prirodnih prepreka u vidu planina ili mreža rečnih tokova, na primer – već i klime, demografije, kulturnih oblasti i pristupa prirodnim resursima. Takvi činioци mogu imati važan uticaj na mnoge različite aspekte naše civilizacije, od političke i vojne strategije do društvenog razvoja, jezika, trgovine i religije.

Fizičke datosti koje su u osnovi vođenja nacionalnih i internacionalnih politika prečesto se zanemaruju i u spisima o istoriji i u savremenom izveštavanju o međunarodnim odnosima. Geografija je očigledno suštinski deo pitanja „zašto“ kao i pitanja „šta“. Možda nije *apsolutno* odlučujući činilac, ali je izvesno činilac koji se najviše prenebregava. Razmotrimo, na primer, Kinu i Indiju: dve ogromne zemlje s ogromnim brojem stanovnika koje dele veoma dugačku granicu, ali ne i politiku ili kulturu. Ne bi predstavljalo iznenađenje da su ova dva giganta međusobno vodila više ratova, ali zapravo, izuzev jednomesečne bitke 1962. godine, nisu nikada ratovala. Zašto? Zato što se između njih nalazi najviši planinski venac na svetu i gotovo je nemoguće prevesti

veliku vojsku preko Himalaja ili kroz njih. Razume se, kako tehnologija postaje sve razvijenija, pojavljuju se načini da se ova prepreka premosti, ali ta fizička prepreka i dalje sputava, tako da obe zemlje usmeravaju svoju spoljnu politiku na druge oblasti, budno motreći jedna na drugu.

Vođe, ideje, tehnologije i drugi činioци učestvuju u oblikovanju događaja, ali svi oni su privremeni. Svaka nova generacija i dalje će se suočavati s fizičkim preprekama u vidu Hindukuša i Himalaja, s kišnim sezonama i ograničenim mineralnim resursima ili izvorima hrane.

Prvi put sam se zainteresovao za ovu temu kad sam izveštavao o ratovima na Balkanu devedesetih godina dvadesetog veka. Izbliža sam gledao kako su vođe različitih naroda, bilo Srba, Hrvata ili Bošnjaka, smišljeno podsećale svoja „plemena“ na drevne podele i, da, na drevne sumnje u regionu prepunom raznolikosti. Kada su pokidali veze između naroda, tad nije bilo potrebno mnogo vremena da ih okrenu jedne protiv drugih.

Reka Ibar na Kosovu je tipičan primer. Vladavina Osmanskog carstva nad Srbijom bila je zapečaćena Kosovskim bojem 1389. godine, vođenim nedaleko od mesta gde Ibar prolazi kroz grad Mitrovicu. Tokom narednih vekova srpsko stanovništvo počelo je da se povlači preko Ibra jer su muslimanski Albanci postepeno napuštali planinski predeo Malesiju i dolazili na Kosovo, gde su postali većinski narod do sredine osamnaestog veka.

Već je stigao dvadeseti vek a i dalje je postojala jasna etničko/verska podela obeležena, otprilike, ovom rekom. Zatim se 1999. godine jugoslovenska (srpska) vojska – napadana NATO snagama iz vazduha i delovanjem Oslobođilačke vojske Kosova na kopnu – povukla preko Ibra, a za njom ubrzo i većina preostalog srpskog stanovništva. Reka

je praktično postala granica teritorije koju neke zemlje sada priznaju kao nezavisnu državu Kosovo.

Mitrovica je takođe bila mesto na kome su kopnene snage NATO-a bile zaustavljene. Tokom tromesečnog rata postojale su prikrivene pretnje da NATO namerava da okupira celu Srbiju. A zapravo, zbog geografskih i političkih prepreka vođe NATO snaga nikada nisu ni imale tu mogućnost. Mađarska je jasno stavila do znanja da neće dozvoliti invaziju sa svoje teritorije, jer se plašila odmazde protiv 350.000 etničkih Mađara u severnom delu Srbije. Alternativa je bila napasti sa juga, što bi NATO dovelo do Ibra za upola manje vremena; no NATO bi se tada suočio s planinama ispred i iznad sebe.

U to vreme radio sam s timom Srba u Beogradu i upitao ih šta bi se dogodilo da je NATO došao. „Odložili bismo kamere, Time, i uzeli oružje“, bio je odgovor. To su bili liberalni Srbi, moji dobri prijatelji i protivnici vlade, ali svejedno su izvadili mape i pokazali mi gde bi Srbi branili svoju teritoriju u planinama i gde bi NATO naposljetku bio zaustavljen. Bilo je neko olakšanje dobiti lekciju iz geografije o tome zašto su izbori NATO snaga bili mnogo ograničeniji nego što je briselska propagandna mašinerija to javno predstavljala.

To što sam prateći događaje na Balkanu shvatao koliko je fizički predeo bio presudan i te kako mi je koristilo u godinama koje su usledile. Na primer, 2001. godine, nekoliko nedelja posle jedanaestog septembra, video sam dokaz o tome kako klima, i pored današnje moderne tehnologije, i dalje diktira vojne mogućnosti čak i najmoćnijim armijama na svetu. Bio sam u severnom delu Avganistana, pošto sam na splavu prešao reku na granici sa Tadžikistanom, da bih se povezao sa trupama Severne alijanse koje su se borile protiv talibana.

Američki borbeni avioni već su bili u vazduhu, gađajući položaje talibana i Al Kaide na hladnim, prašnjavim ravnicama i brdima istočno od Mazari Šarifa da bi utrli put za napredovanje ka Kabulu. Posle nekoliko nedelja postalo je očigledno da se Severna alijansa sprema da krene ka jugu. A onda je svet promenio boju.

Niotkuda je nagnula najžešća peščana oluja koju sam ikada doživeo i sve obojila senf-žutom bojom. Čak je i vazduh oko nas imao tu nijansu, gusto ispunjen truncićama prašine. Trideset šest sati ništa se nije maklo izuzev peska. U jeku oluje niste mogli da vidite više od metar-dva ispred sebe i bilo je jasno jedino to da zbog vremenskih uslova napredovanje mora da sačeka.

Američka satelitska tehnologija, najnovije naučno dostignuće, bila je nemoćna pred klimom ove divlje zemlje. Svi – od predsednika Buša i Vrhovne komande oružanih snaga do kopnenih trupa Severne alijanse – jednostavno su morali da čekaju. Zatim je počela da pada kiša, i pesak koji je prekrpio sve i svakog pretvorio se u blato. Kiša je lila toliko jako da su kuće od pečenog blata u kojima smo živeli izgledale kao da se tope. Ponovo je bilo jasno da se kretanje ka jugu obustavlja sve dok geografija ne kaže ono što ima. Pravila geografije, koja su znali i Hanibal i Sun Ci i Aleksandar Veliki, još važe i za vođe današnjice.

U skorije vreme, 2012. godine, dobio sam još jednu lekciju iz geografije: kada je Sirija uletela u građanski rat, stajao sam na vrhu sirijskog brda i, posmatrajući dolinu južno od grada Hame, ugledao sam seoce koje gori u daljini. Moji prijatelji Sirijci pokazali su mi mnogo veće selo udaljeno oko kilometar, rekavši da je odatle došao napad. Zatim su mi objasnili da ako jedna strana može da izgura dovoljno pripadnika druge frakcije iz doline, dolina tada može da se

poveže s drugim delom zemlje koji vodi ka jedinom auto-putu u državi; a kao takva, biće korisna za uspostavljanje granične održive teritorije koja bi jednog dana mogla da se iskoristi za stvaranje mini-države ako Sirija ne bude mogla ponovo da se objedini. Ono što sam isprva video samo kao seoce u plamenu sad sam mogao da vidim kao mesto od strateškog značaja i uvidim kako na političke odluke utiču najosnovnije fizičke, geografske datosti.

Geopolitika utiče na svaku zemlju, bilo u ratu, kao u navedenim slučajevima, bilo u doba mira. Navedite bilo koju oblast i biće takvih slučajeva. U ovoj knjizi ne mogu da istražim svaku pojedinu: Kanadu, Australiju i Indoneziju, pored ostalih, samo kratko pominjem, premda bi cela knjiga mogla da bude posvećena samo Australiji i tome kako je geografija oblikovala njene veze s drugim delovima sveta, i u fizičkom i u kulturnom smislu. Umesto toga sam se usredsredio na sile i oblasti koje najbolje ilustruju osnovne ideje ove knjige, te sam razmotrio zaveštanje geopolitike prošlosti (formiranje nacija), najvažnije situacije s kojima se danas suočavamo (problemi u Ukrajini, širenje uticaja Kine) i pitanje budućnosti (sve veća konkurencija na Arktiku).

U Rusiji je očigledan uticaj Arktika i njegove ledene klime koja sputava mogućnost Rusije da bude istinska svetska sila. U Kini vidimo kako je, kao silu, ograničava nedostatak velike mornarice, a brzina kojom to pokušava da promeni sve je očiglednija. U poglavlju o Sjedinjenim Američkim Državama pokazuje se kako su im pronicljive odluke da svoju teritoriju prošire ka najvažnijim oblastima omogućile da ostvare sadašnju sudbinu supersile koja izlazi na dva okeana. Evropa nam pokazuje značaj ravnice i plovnih reka u povezivanju jedne oblasti s drugom i stvaranja kulture

koja silovito može da pokrene moderan svet, dok Afrika pak pokazuje kakve su posledice izolacije.

U poglavlju o Bliskom istoku izlažemo zašto je povlačenje linija na mapi uz zanemarivanje topografije i, podjednako važno, geografske kulture date oblasti – recept za stvaranje problema. I dalje ćemo biti svedoci tih problema u ovom veku. Ista ova tema pojavljuje se u poglavljima o Africi, te Indiji i Pakistanu. Kolonijalne sile povlače veštačke granice na papiru, potpuno zanemarujući stvarni fizički predeo datog regiona. Sada su na delu nasilni pokušaji da se te granice preprave; to će trajati nekoliko godina, posle kojih mapa nacionalnih država više neće izgledati onako kao što izgleda danas.

Od slučaja Kosova i Sirije sasvim se razlikuju Japan i Koreja, zato što su ove druge dve zemlje etnički uglavnom homogene. No one imaju druge probleme: Japan je ostrvska država lišena prirodnih resursa, dok je podela Koreje na Severnu i Južnu problem koji i dalje čeka da bude rešen. Latinska Amerika je pak anomalija. Na svom krajnjem jugu toliko je odsečena od spoljašnjeg sveta da je globalna trgovina izuzetno otežana, a same geografske odlike njene teritorije predstavljaju prepreke u stvaranju trgovinskog bloka koji bi bio uspešan kao što je to Evropska unija.

Najzad, stizemo i do jednog od najmanje naseljenih mesta na svetu – Arktika. U prošlosti su ga ljudi uglavnom ignorisali, ali u dvadesetom veku tu su otkrivene zalihe energenata, a diplomatija dvadeset prvog veka odlučiće o tome ko poseduje – i prodaje – te resurse.

Sagledavanje geografije kao odlučujućeg činioca u istoriji čovečanstva može se protumačiti kao sirov, ogoljen pogled na svet, i upravo zato u nekim intelektualnim krugovima

postoji otpor prema njoj. Takvim sagledavanjem nagoveštava se da je priroda moćnija od čoveka i da našu sudbinu možemo da određujemo samo u onoj meri u kojoj nam priroda dopušta. Podrazumeva se da i drugi činioci utiču na zbivanja. Svakoj razumnoj osobi jasno je da moderna tehnologija sada lomi gvozdena pravila geografije. Ona nalazi načine da neke geografske prepreke prevaziđe, zaobiđe, da prođe ispod ili kroz njih. Američki bombarderi danas mogu da lete celim putem od Misurija do Mosula a da im nije potrebna pista gde bi sleteli i dopunili gorivo. To, zajedno s njihovim delimično samoodrživom velikom ratnom flotom nosača aviona, znači da više ne moraju nužno da imaju saveznika ili koloniju da bi posvuda proširili svoj uticaj. Razume se, ako *ipak* imaju vazдушnu bazu na ostrvu Dijego Garsija, ili trajni pristup luci u Bahreinu, onda imaju više mogućnosti; ali to je manje važno.

Dakle, vazдушna sila je promenila pravila, kao što je to učinio i internet, samo na drugačiji način. Ali geografija, kao i istorija nastanjivanja naroda u okviru date geografije, presudna je za naše razumevanje današnjeg sveta i vlastite budućnosti.

Uzroci sukoba u Iraku i Siriji nalaze se u kolonijalnim silama koje su zanemarile pravila geografije, dok se poreklo kineske okupacije Tibeta pak nalazi u pokoravanju tim pravilima. Ona diktiraju američku spoljnu politiku, ali čak i izuzetno tehnološko umeće i vojne mogućnosti ove poslednje preostale supersile mogu samo da ublaže snagu pravila koja su joj priroda ili Bog nametnuli.

Kakva su ta pravila? Mesto odakle počinjemo je zemlja u kojoj se vlast teško brani, tako da su njene vođe vekovima to nadoknađivale osvajanjima. To je zemlja bez planina na svom zapadu: Rusija.

PRVO POGLAVLJE

RUSIJA

Prostran (pridev; prostraniji, najprostraniji): koji zauzima veliki prostor, ogroman po veličini, neizmeran.

RUSIJA JE PROSTRANA. PROSTRANIJA OD PROSTRANOG. Neizmerna. Ona se prostire na petnaest miliona kvadratnih kilometara, prostire se kroz jedanaest vremenskih zona. Ona je najveća zemlja na svetu.

Njene šume, jezera, reke, zamrznute tundre, stepe, tajge i planine – sve je ogromno. Dugo je bilo potrebno da postanemo svesni koliko je ona velika. Gde god da se nalazimo, tu negde je Rusija. Možda je istočno ili zapadno od nas, severno ili južno – ali Ruski Medved je tu.

Nije slučajno što je medved simbol ovog neizmerno velikog naroda. Eno ga, sedi, ponekad je u zimskom snu, ponekad mumla, veličanstven, ali divalj. Rusi su zazirali od toga da ovu životinju nazivaju njenim pravim imenom, strahujući od prizivanja njene mračnije stane, pa su je prozvali medved – „onaj koji jede med“.

Barem 120.000 medveda živi u zemlji koja je opkoračila Evropu i Aziju. Zapadno od Urala nalazi se evropski deo Rusije, istočno je Sibir, koji se prostire sve do Beringovog mora i Tihog okeana. Čak je i u dvadeset prvom veku

potrebno šest dana da se Sibir pređe vozom. Ruske vođe moraju da se orijentišu u odnosu na ove razdaljine i razlike, te da svoju politiku oblikuju u skladu s njima; nekoliko vekova širili su se u svim pravcima, ali ponajviše ka zapadu.

Kada pisci pokušavaju da dopru do srca ovog medveda, obično pribegnu čuvenom zapažanju o Rusiji koje je 1939. godine izneo Vinston Čerčil: „To je zagonetka uvijena u misteriju unutar enigme,“ ali malo njih i dovrši rečenicu, a ona dalje glasi ovako – „ali možda postoji ključ za njeno dešifrovanje. Taj ključ je ruski nacionalni interes.“ Nekoliko godina kasnije on je iskoristio taj ključ da otkrije sopstvenu verziju odgovora na ovu zagonetku: „Uveren sam da se ničemu ne dive kao snazi i ništa ne preziru više od slabosti, naročito vojne slabosti.“

Mogao je jednako da govori i o aktuelnom ruskom vođstvu. Naime, uprkos tome što je sad uvijeno u ogrtač demokratije, ono je i dalje autoritarno, u suštini vođeno nacionalnim interesom.

Kada Vladimir Putin ne razmišlja o Bogu i planinama, razmišlja o pici. Naročito o obliku isečenog komada pice – trouglu.

Uzak kraj ovog „trougla“ jeste Poljska. Tu je velika Severnoevropska ravnica (ili Evropska ravnica) koja se prostire od Francuske do Urala (zauzima 1600 kilometara protežući se od juga ka severu i obrazuje prirodnu granicu između Evrope i Azije), široka samo 472 kilometara. Počinje od Baltičkog mora na severu a završava se kod Karpatskih planina na jugu. Severnoevropska ravnica obuhvata ceo zapadni i severni deo Francuske, Belgiju, Holandiju, severnu Nemačku i gotovo celu Poljsku.

Posmatrano iz ruskog ugla, to je mač s dve oštrice. Poljska predstavlja relativno uzak koridor u koji bi Rusija mogla da dopremi svoje oružane snage ako je neophodno, te tako

spreči neprijatelja od napredovanja ka Moskvi. Međutim, od ove tačke „trougao“ počinje da se širi; kada se stigne do granica Rusije, on je širok više od 3200 kilometara, a teren je ravan sve do Moskve i dalje. Čak i sa velikom vojskom bilo bi jako teško odbraniti se duž ove linije. Ipak, Rusija nikada nije bila osvojena iz tog pravca, delimično zbog svoje strategijske dubine. Kad se neka vojska približi Moskvi, već su joj tad linije snabdevanja dugačke i teško održive – greška koju je Napoleon načinio 1812. godine, a Hitler ponovio 1941. godine.

I na dalekom istoku Rusije, njena geografija je štiti. Kretanje vojske od Azije ka azijskom delu Rusije težak je poduhvat; nema bogzna šta da napadne izuzev snega, a najdalje može stići samo do Urala. Završila bi tako što bi držala ogroman deo teritorije u teškim uslovima, sa dugačkim linijama snabdevanja i stalno prisutnim rizikom od protivnapada.

Pomislili biste da niko i ne namerava da osvaja Rusiju, ali Rusi to ne vide tako – i to s dobrim razlogom. U prethodnih petsto godina napadali su ih sa zapada nekoliko puta. Poljaci su Rusiju napali preko Severnoevropske ravnice 1605. godine, Švedani pod vođstvom kralja Karla XII 1708. godine, Francuzi pod Napoleonom 1812. godine i Nemci dva puta, u oba svetska rata, 1914. i 1941. godine. Ako to posmatramo na drugačiji način, naime, računajući od Napoleonove invazije 1812. godine, ali sad uključujući i Krimski rat iz 1853–1856. godine i dva svetska rata do 1945. godine, Rusi su se borili na Severnoevropskoj ravnici i oko nje u proseku jednom u svake trideset tri godine.

Krajem Drugog svetskog rata, 1945. godine, Rusi su zauzeli teritoriju koju su oduzeli od Nemačke u Srednjoj i Istočnoj Evropi, i neki delovi te teritorije pripojeni su SSSR-u, koji je sve više nalikovao starom Ruskom carstvu. Evropske

i severnoameričke države osnovala su 1949. godine Severnoatlantski pakt (NATO) radi odbrane Evrope i severnoatlantskih zemalja od moguće sovjetske agresije. Kao odgovor na to, većina komunističkih država Evrope – pod vođstvom Rusije – osnovala je Varšavski pakt 1955. godine, sporazum o vojnoj odbrani i uzajamnoj pomoći. Trebalo je da pakt bude čvrst kao čelik, ali kad se naknadno pogleda, vidi se da je već početkom osamdesetih godina dvadesetog veka bio zahvaćen rđom, a posle pada Berlinskog zida 1989. godine raspao se u paramparčad.

Predsednik Putin nimalo nije naklonjen poslednjem sovjetskom predsedniku Mihailu Gorbačovu. Krivi ga za podriivanje ruske bezbednosti, a o raspadu Sovjetskog Saveza tokom devedesetih godina dvadesetog veka govorio je kao o „velikoj geopolitičkoj katastrofi veka“.

Od raspada Sovjetskog Saveza Rusi su sa zebnjom gledali kako im se NATO postojano približava i prisvaja zemlje za koje Rusija tvrdi da je bilo obećano da neće biti priključene NATO-u: Češku, Mađarsku i Poljsku 1999. godine, Bugarsku, Estoniju, Letoniju, Litvaniju, Rumuniju i Slovačku 2004. godine i Albaniju 2009. godine. NATO kaže da nisu bile date nikakve garancije te vrste.

Rusija, poput svih velikih sila, razmišlja imajući u vidu narednih sto godina i jasno joj je da za to vreme svašta može da se dogodi. Ko bi pre jednog veka pomislio da će američke vojne snage biti stacionirane nekoliko stotina kilometara od Moskve, u Poljskoj i baltičkim zemljama? Samo petnaest godina od događaja u 1989. godini, 2004. godine svaka sate-litska država SSSR-a koja je ranije bila članica Varšavskog pakta nalazila se u NATO-u ili u Evropskoj uniji.

To je zaokupilo razmišljanja moskovske administracije, kao što ju je zaokupila i ruska istorija.

Rusija kao ideja potiče iz devetog veka i labavog saveza istočnoslovenskih plemena poznatog kao Kijevska Rusija, sa središtem u Kijevu i drugim gradovima duž reke Dnjeper, na teritoriji današnje Ukrajine. Šireći svoje carstvo, Mongoli su neprekidno napadali ovu oblast iz pravca juga i istoka, te su je naposljetku zauzeli u trinaestom veku. Novoosnovana Rusija zatim je premeštena severoistočno, u Moskvu i oko nje. Ovu ranu Rusiju, poznatu kao Velika moskovska kneževina nije bilo moguće braniti. Jer nije bilo nikakvih planina, nikakvih pustinja, samo nekoliko reka. U svim pravcima prostirala se ravnica, a u stepama koje su se pružale ka jugu i istoku bili su Mongoli. Osvajač je mogao da ide kud god je hteo; prirodnih odbrambenih položaja koje je trebalo zauzeti bilo je vrlo malo.

Tada na scenu stupa Ivan Grozni, prvi car. U delo sprovodi koncept napada kao odbrane – učvrstiti položaj u samoj zemlji i zatim krenuti u osvajanja. A to ga čini velikim – evo čoveka koji je potvrdio teoriju da pojedinci mogu da menjaju istoriju. Da Ivan Grozni nije po prirodi bio istovremeno krajnje nemilosrdan i vizionar, ruska istorija bila bi umnogome drugačija.

Mlada Rusija počela je umereno da širi svoju teritoriju pod Ivanovim pradedom Ivanom Velikim, a širenje je ubrzano kada je mlađi Ivan dospeo na vlast 1533. godine. Proširio je teritoriju Rusije na istok do planine Ural, južno do Kaspijskog jezera i severno do Arktičkog pojasa. Rusija je zadobila pristup Kaspijskom jezeru, a kasnije i Crnom moru, i time iskoristila Kavkaske planine kao delimičnu barijeru između svoje teritorije i Mongola. U Čečeniji je izgrađena vojna baza da bi se obeshrabrio svaki potencijalni napadač – bila to mongolska Zlatna horda, Osmansko carstvo ili Persija.

Bilo je zastoja i problema, ali tokom sledećeg veka Rusija se probila kroz Ural i došla do Sibira, te na kraju prisvojila svu zemlju do obale Tihog okeana daleko na istoku.

Sada su Rusi imali delimičnu zonu zaštite i zaleđe – strategijsku dubinu – negde gde su mogli da se povuku u slučaju invazije. Niko nije nameravao da ih napadne iz pravca Severnog ledenog okeana, niti da se probija preko Urala da bi dospeo do njih. Njihova zemlja je postajala ono što je današnja Rusija, a da bi napadač dospeo do nje iz pravca juga ili jugoistoka, morao je da ima ogromnu vojsku, veoma dugačke linije snabdevanja i da se probija kroz odbrambene položaje duž puta do Moskve.

Rusija se u osamnaestom veku – prvo pod Petrom Velikom, koji je osnovao Rusko carstvo 1721. godine, a zatim pod caricom Katarinom Velikom – širila ka zapadu, uglavnom podstaknuta trgovinom i nacionalizmom, a Rusko carstvo postaće jedna od najvećih sila Evrope. Sigurnija i moćnija Rusija sada je mogla da zauzme Ukrajinu i dospe do Karpata. Zauzela je veći deo oblasti koje su danas baltičke države – Litvaniju, Letoniju i Estoniju – te je tako bila zaštićena od upada tim putem preko kopna ili sa Baltičkog mora.

Sada su Rusi imali veliki prsten oko Moskve koji je bio središte zemlje; počinjao je na Arktiku, išao preko oblasti Baltika i Ukrajine do Karpata i Crnog mora, Kavkaskih planina i Kaspijskog jezera, i preko Urala stizao opet do Arktičkog kruga.

U dvadesetom veku komunistička Rusija stvorila je Sovjetski Savez. Iza retorike „ujedinjeni radnici sveta“, SSSR je naprosto bio Rusko carstvo, uveličano. Posle Drugog svetskog rata protezao se od Tihog okeana do Berlina, od Arktika do granica s Avganistanom – ekonomska, politička i vojna supersila čiji je suparnik bila samo Amerika.

Rusija je najveća zemlja na svetu, duplo veća od SAD ili Kine, petostruko od Indije, sedamdeset puta veća od Velike Britanije. Međutim, ima srazmerno mali broj stanovnika

– oko 144 miliona, manje od Nigerije ili Pakistana. Njena poljoprivredna sezona traje kratko, te se zemlja upinje da na odgovarajući način raspodeli ono što se uzgaja u jedanaest vremenskih zona pod upravom Moskve.

Rusija, do Urala, jeste evropska sila utoliko što se graniči s evropskim kontinentom, ali nije azijska sila uprkos tome što se graniči sa Kazahstanom, Mongolijom, Kinom i Severnom Korejom i što deli morske granice s nekoliko zemalja u koje spadaju i Japan i SAD.

Sara Pejlin, bivša kandidatkinja za potpredsednicu SAD, bila je ismejana kad su izvestili da je rekla: „Rusija zapravo može da se vidi odavde, sa Aljaske.“ Tu rečenicu su mediji potom preoblikovali u: „Mogu da vidim Rusiju iz svoje kuće.“ A zapravo je rekla: „Možete da vidite Rusiju iz Aljaske, sa ostrva u ovoj oblasti.“ I bila je u pravu. Rusko ostrvo Veliki Diomed u Beringovom moreuzu udaljeno je četiri kilometra od američkog ostrva Mali Diomed u ovom moreuzu, i može se videti golim okom. Stvarno možete da vidite Rusiju iz Amerike.

Visoko na Uralu nalazi se krst koji obeležava mesto gde se Evropa završava a Azija počinje. To je prelepo mesto odakle po sunčanom danu pogled, kroz četinare, dopire kilometrima ka istoku. Zimi je pokriveno snegom, kao i Sibirska ravnica koja se proteže dole sve do Jekaterinburga. Turisti rado dolaze ovde da bi jednom nogom zakoračili u Evropu a drugom u Aziju. Mesto nas podseća na to koliko je Rusija velika kad shvatimo da se krst nalazi samo na četvrtini puta kroz zemlju. Putovali ste skoro 2500 kilometara od Sankt Peterburga kroz zapadni deo Rusije da biste stigli do Urala, ali preostaje vam da pređete još 7200 kilometara da biste stigli do Beringovog moreuza i odatle možda videli gospođu Pejlin na Aljasci u SAD.

Nedugo posle pada Sovjetskog Saveza bio sam na Uralu, na mestu gde Evropa postaje Azija, zajedno sa ruskom snimateljskom ekipom. Glavni kameraman je bio ćutljiv čovek stoičkog držanja, osedeli veteran svoje profesije, sin kamermana Crvene armije koji je svojevremeno snimio mnogo toga tokom nemačke okupacije Staljingrada. Upitao sam ga: „Dakle, da li si ti Evropljanin ili Azijac?“ Razmišljao je par sekundi, a onda je rekao: „Nijedno – ja sam Rus.“

Kakve god da su njene evropske osnove i veze, Rusija nije azijska sila iz mnogih razloga. Mada se gotovo 75 procenata njene teritorije nalazi u Aziji, samo 22 procenata njenog stanovništva tu živi. Sibir možda jeste ruski „kovčeg s blagom“, budući da se u njemu nalazi većina mineralnog bogatstva, nafte i gasa, ali to je surova zemlja, mesecima zamrznuta, s ogromnim prostranstvom šuma (tajgi), lošim zemljištem za poljoprivredu i velikim oblastima prekrivenim močvarama. Samo dve železnice povezuju zapadni s istočnim delom Rusije – Transsibirska i Bajkalsko-amurska železnica. Malo je transportnih puteva koji povezuju sever sa jugom, tako da ne postoji lak način za Rusiju da vojno deluje u pravcu juga, ka modernoj Mongoliji ili Kini: nedostaju joj ljudstvo i linije snabdevanja da bi to mogla da učini.

Kina bi možda mogla da kontroliše delove Sibira u daljoj budućnosti, ali do toga bi došlo zbog opadanja nataliteta u Rusiji i migracije Kineza ka severu. Već sada, daleko na zapadu, čak do močvarne Severnosibirske ravnice, između Urala na zapadu i reke Jenisej 1600 kilometara istočno, mogu da se vide kineski restorani u većini manjih i većih gradova. Nazire se još štošta. Još je verovatnije da će prazni, nenaseljeni prostori ruskog dalekog istoka dospeti pod kineski kulturni uticaj, a naposljetku i političku kontrolu.

Kada se izađe iz centralnog dela Rusije, otkriva se da stanovnici u Ruskoj Federaciji većinom nisu etnički Rusi i da ne osećaju lojalnost prema Moskvi, pa otud agresivni bezbednosni sistem sličan onom uz vremena Sovjetskog Saveza. Tokom sovjetske ere Rusija je u suštini bila kolonijalna sila koja je vladala narodima i ljudima koji nisu osećali da imaju išta zajedničko sa svojim gospodarima. Delovi Ruske Federacije, na primer Čečenija i Dagestan u oblasti Kavkaza, i dalje se tako osećaju.

Krajem prošlog veka SSSR je trošio više novca nego što ga je bilo, nije imao dovoljno sredstava, ekonomija koja nije bila osmišljena za ljude nalazila se u rasulu, a uz to je i pretrpeo poraz u planinama Avganistana – sve to uzrokovalo je njegov raspad. Rusko carstvo smanjilo se na oblik koji je manje-više imalo pre komunističke ere: evropske granice završavale su se kod Estonije, Litvanije, Belorusije, Ukrajine, Gruzije i Azerbejdžana. Sovjetska invazija na Avganistan 1979. godine, kao podrška komunističkoj vladi Avganistana protiv antikomunističkih muslimanskih gerilaca, nije imala nikakve veze s donošenjem radosti marksističko-lenjinističkog učenja Avganistancima, već isključivo s tim da Moskva osigura kontrolu nad dotičnim prostorom kako bi sprečila bilo kog drugog da učini to isto.

Najvažnije je što je invazija na Avganistan ujedno ulila nadu ljudima da će veliki ruski san o tome kako će njeni vojnici moći da „operu svoje čizme u toplim vodama Indijskog okeana“, po rečima ultranacionalističkog ruskog političara Vladimira Žirinovskog, biti ostvaren i da će Rusija dospeti do onoga što nikada pre nije imala: luke s izlazom na toplo more gde se voda ne zamrzne svake zime, sa direktnim pristupom najvažnijim svetskim trgovinskim putevima. Luke

na Arktiku, kao što je Murmansk, zaleđene su nekoliko meseci godišnje. Vladivostok, najveća ruska luka na Tihom okeanu, okovan je ledom oko četiri meseca i okružen Japan-
skim morem kojim dominiraju Japanci. Ne samo da to koči protok trgovine već i sprečava rusku flotu da djeluje kao svetska sila, jer nema pristup najvažnijim svetskim pomorskim putevima tokom cele godine. A pomorski transport je mnogo jeftiniji od kopnenog ili vazdušnog.

Međutim, zbog ogromnih nizija Kandahara i planinskog venca Hindukuš nijedna osvajačka sila nikada nije imala uspeha u Avganistanu – oni su mu i doneli naziv „grobnica carstava“. Ono što se dešavalo u Avganistanu ponekad se naziva „ruski Vijetnam“; san Moskve o izlazu na toplo more i pristupu pomorskim putevima otada je postajao sve manje dostižan, a danas je možda još nedostižniji nego što je bio tokom ovih dvesta godina.

Nedostatak luke na toplom moru sa direktnim izlazom na okean oduvek je bio Ahilova peta Rusije, a luka je strateški isto toliko važna za nju koliko i Severnoevropska ravnica. Rusija je tu u geografski nepovoljnom položaju; od toga da bude daleko slabija sila čuvaju je samo nafta i gas koje poseduje. Nije nikakvo čudo što je Petar Veliki u testamentu iz 1725. godine svoje naslednike savetovao da se „približe što je više moguće Konstantinopolju i Indiji. Ko god tu vlada, biće istinski vladar sveta. Samim tim, stalno izazivajte ratove, ne samo u Turskoj već i u Persiji... Probijte se sve do Persijskog zaliva, idite čak do Indije.“

Kada se Sovjetski Savez raspao, razdelio se na petnaest zemalja. Geografija se osvetila ideologiji Sovjeta i kudikamo logičnija slika pojavila se na mapi, slika na kojoj planine, reke, jezera i mora razgraničavaju oblasti gde ljudi žive; one su prirodne granice između naroda i samim tim pokazuju

kako su se razvili različiti jezici i običaji. Izuzeci u odnosu na ovo pravilo jesu „stan“ države, kao što je Tadžikistan, države čije je granice smišljeno povukao Staljin da bi oslabio svaku od tih zemalja postaravši se da u njima živi mnogo manjinskih naroda iz drugih država.

Ako detaljno razmotrite ono što se dešavalo u prošlosti – a većina diplomata i vojnih planera to čini – onda je jasno da su u svakoj državi koja je ranije bila deo SSSR-a, uz još neke države koje su bile u vojnom savezu Varšavskog pakta, i dalje otvorene sve opcije, sve je u igri. Te države mogu se svrstati u tri grupe: neutralne države, prozapadno orijentisane i one proruskorijentisane.

Neutralne zemlje – Uzbekistan, Azerbejdžan i Turkmenistan – spadaju u one koje imaju malo razloga da stupaju u savez sa Rusijom ili Zapadom, zato što su sve tri nezavisne budući da same podmiruju svoje energetske potrebe, te svoju sigurnost i trgovinske veze ne duguju ni Rusiji ni Zapadu.

U proruskom taboru nalaze se Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan, Belorusija i Jermenija. Njihove ekonomije povezane su sa Rusijom onako kao što je veći deo ekonomije istočne Ukrajine povezan s njom (još jedan razlog za pobunu u Ukrajini). Najveća od ovih država, Kazahstan, diplomatski naginje ka Rusiji i veliki broj Rusa kao manjinskog naroda u njoj dobro je integrisan. Od ovih pet država samo se Tadžikistan nije priključio Rusiji u novoj Evroazijskoj ekonomskoj zajednici (nekoj vrsti Evropske unije za siromašne), koja je svoju prvu godišnjicu proslavila u januaru 2016. godine. A sve se nalaze u vojnom savezu sa Rusijom – Organizaciji ugovora o kolektivnoj bezbednosti (ODKB). ODKB pati od nemanja naziva koji se može svesti na jednu reč i od toga što predstavlja razblažen Varšavski blok. Rusija je i dalje vojno prisutna u Kirgistanu, Tadžikistanu i Jermeniji.

Zatim, tu su prozapadno orijentisane zemlje koje su ranije pripadale Varšavskom paktu, ali sada su sve članice NATO-a i/ili Evropske unije: Poljska, Letonija, Litvanija, Estonija, Češka, Bugarska, Mađarska, Slovačka, Albanija i Rumunija. Nije slučajnost što mnoge od njih spadaju u države koje su najviše stradale pod sovjetskom tiranijom. Gruzija, Ukrajina i Moldavija takođe bi želele da pristupe ovim organizacijama, ali ih i NATO i Evropska unija drže na distanci jer su blizu Rusije, a i zato što sve tri imaju ruske trupe na svom tlu ili prorusku teritorijalnu odbranu. Članstvo u NATO-u bilo koje od njih moglo bi da izazove rat.

Sve ovde navedeno objašnjava zašto se Moskva 2013. godine, kad se politička borba za usmeravanje Ukrajine zahuktavala, aktivno uključila.

Dok je proruska vlada imala uticaj u Kijevu, Rusi su bili sigurni da će njihova neutralna zona ostati netaknuta i čuvati Severnoevropsku ravnicu. Čak bi i proračunato neutralna Ukrajina, koja bi obećala da neće pristupiti Evropskoj uniji ili NATO-u i da će se pridržavati ugovora o ruskom zakupu luke u Sevastopolju na Krimu, bila prihvatljiva. I to što Ukrajina zavisi od Rusije u snabdevanju energijom učinilo je prihvatljivim, premda iritantnim, njen sve neutralniji stav. Ali prozapadno orijentisana Ukrajina s ambicijom da se pridruži dvema velikim zapadnim savezima i Ukrajina koja je dovela u pitanje pristup Rusije sopstvenoj luci na Crnom moru? Ukrajina koja bi jednog dana čak mogla da ugosti mornaričku bazu NATO-a? To nije moglo da prođe.

Ukrajinski predsednik Viktor Janukovič pokušao je da igra dvostruku igru. Flertovao je sa Zapadom, ali je pokazivao poštovanje prema Moskvi – zato ga je Putin tolerisao. Kad je skoro dospeo do potpisivanja velikog trgovinskog dogovora sa Evropskom unijom, takvog koji je mogao da

dovede Ukrajinu do članstva u Evropskoj uniji, Putin je počeo da vrši snažan pritisak.

Za elitu ruske spoljne politike članstvo u Evropskoj uniji samo je prikrivena kandidatura za članstvo u NATO-u, a to je za Rusiju granica koja se ne prelazi. Putin je izvršio pritisak na Janukoviča, izneo mu ponudu koju je ovaj odlučio da ne odbije, i tako se ukrajinski predsednik iskobeljao iz dogovora s Evropskom unijom i sklopio savez sa Moskvom, čime je izazvao proteste zbog kojih je naposljetku smaknut s vlasti.

Nemci i Amerikanci podržavali su opozicione stranke, a Berlin je pre svega u Vitaliju Kličku, bivšem prvaku u boksu koji je postao političar, video svog čoveka. Zapad je i u intelektualnom i u ekonomskom smislu vukao Ukrajinu ka sebi; obučavajući i finansirajući neke demokratske opozicione grupe pomagao je prozapadnim Ukrajincima da se okrenu ka Zapadu.

Na ulicama Kijeva izbile su borbe, a širom zemlje bilo je sve više demonstracija. Na istoku zemlje masa ljudi je izašla na ulice u znak podrške predsedniku, a i na zapadu, u gradovima kao što je Lavov (koji je svojevremeno pripadao Poljskoj), ljudi su nastojali da se otarase bilo kakvog proruskog uticaja.

Do sredine februara 2014. godine vlada više nije kontrolisala Lavov i druge urbane oblasti. Zatim, dvadeset i drugog februara, posle desetina mrtvih u Kijevu, predsednik je pobjegao strahujući za svoj život. Antiruske frakcije, neke prozapadne, neke profašističke, preuzele su vlast. U tom trenutku kocka je bila bačena. Predsednik Putin nije imao mnogo izbora – morao je da izvrši aneksiju Krima, u kome ne samo što živi mnogo Ukrajinaca koji govore ruskim jezikom već se nalazi, što je i najvažnije, luka Sevastopolj.

Upravo je na ovu zapovest geografije, kao i na silovito NATO „osvajanje“ istoka, Putin mislio kad je u govoru o aneksiji rekao: „Rusija se zatekla u poziciji iz koje ne može da se povuče. Ako sabijete oprugu do njenih krajnjih granica, ona će se svom snagom vratiti. To uvek treba imati na umu.“

Sevastopolj je jedina prava ruska luka s izlazom na toplo more. Međutim, pristup Sredozemlju iz Crnog mora ograničen je Konvencijom iz Montrea iz 1936. godine, kojom je Turskoj – sada članici NATO-a – dodeljena kontrola nad Bosforom. Istina, ruski vojni brodovi prolaze ovim moreuzom, iako u ograničenom broju, ali to ne bi bilo dozvoljeno u slučaju sukoba. Čak i kad bi prošli kroz Bosfor, Rusi bi morali da pređu Egejsko more pre nego što bi stigli do Sredozemlja, a opet bi morali da prođu ili kroz Gibraltarski moreuz da bi došli do Atlantskog okeana ili da im bude dozvoljeno da prođu kroz Suecki kanal da bi dospeli do Indijskog okeana.

Rusi, istina, imaju malu pomorsku bazu u gradu Tartusu na sirijskoj obali Sredozemnog mora (čime se delimično objašnjava njihova podrška sirijskoj vladi kada su izbili sukobi 2011. godine), ali to je slabo snabdevena i opremljena baza, ne velika sila.

Drugi je strateški problem to što u slučaju rata ruska morarica ne može da izađe ni iz Baltičkog mora, zbog moreuza Skagerak koji ga povezuje sa Severnim morem. Ovaj uski prolaz pod kontrolom je članica NATO-a, Danskom i Norveškom; a čak i ako bi brodovi uspeli da prođu, put ka Atlantskom okeanu prolazi kroz tesnac GIUK (Grenland / Island / Ujedinjeno Kraljevstvo) u Severnom moru – o čemu će biti više reči kada se budemo bavili Zapadnom Evropom.

Pošto su anektirali Krim, Rusi više nisu gubili vreme. Pod unapređenim uslovima iz 2011. godine ugovora o najmu

luke Sevastopolj, Kijev je imao moć da blokira modernizaciju ruske Crnomorske flote. Sad tu moć više nema, pa je tako stotine miliona rubalja uloženo u razvijanje flote, modernizaciju i proširenje vojne luke u ruskom gradu Novorosijsk, čime Rusi dobijaju, iako luka nije na delu gde je voda duboka, dodatni kapacitet. Očekuje se da će do 2020. godine novih osamnaest ratnih brodova isplovljavati iz te dve luke, uz još osamdeset brodova koji čekaju na početak izgradnje. Flota ipak neće biti dovoljno snažna da se probije kroz Crno more tokom rata, ali je očigledno da se njen kapacitet uvećava.

Kao reakciju na sve ovo, u sledećoj deceniji možemo očekivati da vidimo kako SAD ohrabruje svog NATO partnera Rumuniju da poveća svoju flotu na Crnom moru, dok se oslanja na to da će Turska držati poziciju na Bosforu.

Krim je dva veka bio deo Rusije pre nego što ga je predsednik Hruščov dao sovjetskoj republici Ukrajini 1954. godine, u vreme kada se zamišljalo da će sovjetski čovek živeti večno i dakle večno biti pod vlašću Moskve. Kada je Ukrajina prestala da bude sovjetska, ili čak prorуска, Putin je znao da takvo stanje stvari mora da se promeni. Da li su to znale zapadne diplomate? Ako nisu, onda nisu znale pravilo A, prvu lekciju iz „Diplomatije za početnike“: kada se velika sila suoči s nečim što smatra egzistencijalnom pretnjom, pribeći će sili. Ako jesu znali, onda su Putinovu aneksiju Krima morali da smatraju cenom koju vredi platiti za privlačenje Ukrajine modernoj Evropi i sferi uticaja Zapada.

Velikodušno tumačenje jeste da su SAD i Evropljani jedva čekali da Ukrajini požele dobrodošlicu u demokratski svet kao punopravnoj članici njegovih liberalnih institucija i vladavine prava, te da Moskva nije mogla bogzna šta da učini u vezi s tim. No, ako je takvo tumačenje ispravno, to

znači da se tada nije uzela u obzir činjenica da geopolitika postoji i u dvadeset prvom veku, kao ni to da Rusija ne igra po pravilima vladavine zakona.

Ushićena pobedom, nova privremena ukrajinska vlada odmah je iznela neka budalasta saopštenja, i to ne samo ono da namerava da ukine ruski jezik kao zvanični drugi jezik u raznim oblastima. Imajući u vidu da je reč o oblastima gde se većinom govori ruski jezik i gde preovladava prorusk o sećanje, a u takve oblasti zaista spada Krim, bilo je neminovno da to izazove snažnu reakciju. Time je predsednik Putin ujedno dobio propagandnu podršku koja mu je bila potrebna da odbrani tvrdnju da etnički Rusi u Ukrajini moraju da budu zaštićeni.

Kremlj ima zakon koji obavezuje vladu da zaštititi „etničke Ruse“. Do definicije tog izraza, već po samoj zamisli, teško je dospeti, pošto će biti definisan onako kako Rusija odluči u svakoj od kriza koje mogu da izbiju u bivšem Sovjetskom Savezu. Kada tako odgovara Kremlju, etnički Rusi biće jednostavno definisani kao ljudi koji govore ruski kao svoj prvi jezik. U drugim prilikama biće primenjen nov zakon o državljanstvu po kome možete, ako su vaši deda i baba živeli u Rusiji i ruski je vaš maternji jezik, da dobijete rusko državljanstvo. Imajući u vidu da će ljudi biti skloni, kada kriza izbije, da prihvataju ruske pasoše da bi povećali svoje šanse da budu zaštićeni, to će biti poluga za pokretanje ruskog ulaska u sukob.

Pošto otprilike šezdeset procenata stanovništva Krima čine „etnički Rusi“, Kremlj je vrlo lako postigao svoj cilj. Putin je pomogao u demonstracijama protiv Kijeva i izazvao toliko nevolja da je na kraju „morao“ da pošalje svoje trupe iz vojne mornaričke baze na ulice kako bi zaštitile ljude. Ukrajinske oružane snage u toj oblasti nisu bile u stanju da

se bore i protiv demonstiranja i protiv ruske vojske, pa su se brzo povukle. Krim je praktično ponovo bio deo Rusije.

Mogao bi se izneti argument da predsednik Putin jeste imao izbor: mogao je da poštuje teritorijalni integritet Ukrajine. No pošto je on igrao s geografskim kartama koje je Bog podelio Rusiji, to zapravo nikad nije ni bila opcija. On nije želeo da bude čovek koji je „izgubio Krim“, a s njim i jedinu pravu luku na toplom moru koju je njegova zemlja imala.

Niko nije odjurio da spasava Ukrajinu kada je izgubila teritoriju jednaku Belgiji ili američkoj državi Merilend. Ukrajini i njenim susedima bila je poznata geografska istina: ako niste u NATO-u, Moskva je blizu, a Vašington je veoma daleko. Za Rusiju je to bilo egzistencijalno pitanje: Rusi nisu mogli da prihvate gubitak Krima, Zapad je mogao.

Evropska unija je uvela delimične sankcije – delimične, zato što nekoliko evropskih zemalja, među njima Nemačka, zavisi od ruske energije koja zimi greje domove Evropljana. Gasovodi idu od istoka ka zapadu i Kremlj može da zavrne ili odvrne slavine.

Energija kao politička moć koristiće se stalno u godinama koje dolaze, a koncept „etničkih Rusa“ primenjivaće se da bi se opravdao bilo koji potez koji Rusija povuče.

U govoru koji je održao 2014. godine predsednik Putin je kratko pomenuo „Novu Rusiju“. Oni koji prate rad Kremlja duboko su udahnuili da bi se smirili. Putin je oživeo geografski naziv dat teritoriji sadašnjeg južnog i istočnog dela Ukrajine, koju je Rusija osvojila od Osmanskog carstva tokom vladavine Katarine Velike krajem osamnaestog veka. Katarina je zatim naselila Ruse u ovom regionu i zahtevala da ruski bude glavni jezik. „Nova Rusija“ je predata novoosnovanoj Sovjetskoj Socijalističkoj Republici Ukrajini tek 1922. godine. „Zašto?“, upitao je Putin retorički. „Neka im

Bog sudi.“ U govoru je naveo ukrajinske oblasti – Harkovsku, Lugansku, Donjecku, Hersonsku, Mikolajevsku i Odesku – pre nego što je rekao: „Rusija je izgubila ove teritorije iz raznih razloga, ali narod je ostao.“

Nekoliko miliona etničkih Rusa i dalje živi na teritorijama koje su svojevremeno bile deo SSSR-a, ali izvan Rusije.

Nije iznenađenje što je posle preuzimanja Krima Rusija nastavila da ohrabruje proruskе pobune u ukrajinskim istočnim industrijskim delovima zemlje, Luganskoj i Donjeckoj oblasti. Rusija je lako mogla i da dovede vojsku sve do istočne obale Dnjepra u Kijevu, ali nije htela time sebi da navlači probleme. Kudikamo je bezbolnije, a i jeftinije, podsticati nemire na istočnim granicama Ukrajine i podsetiti Kijev na to ko kontroliše zalihe energije, te se tako pobrinuti da kijevska zanesenost zavodljivim Zapadom ne preraste u brak koji se konzumira u kabinetima Evropske unije ili NATO-a.

I prikrivena podrška izbivanju pobuna u istočnoj Ukrajini bila je logistički jednostavna, a imala je i dodatnu prednost – mogla se poricati na međunarodnoj sceni. Lako je neskriveno lagati u velikom kabinetu Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija ako vaš protivnik nema konkretan dokaz o vašim delovanjima i, što je još važnije, ne želi konkretan dokaz u slučaju da bi morao preduzeti nešto u vezi s tim. Mnogi političari na Zapadu s olakšanjem su odahnuli i tiho promrmljali: „Hvala bogu što Ukrajina nije u NATO-u, inače bismo morali da reagujemo.“

Aneksija Krima pokazala je da je Rusija spremna za vojnu akciju da bi odbranila ono što smatra svojim interesom u „bliskom inostranstvu“, kako to naziva. Bilo je potrebno da racionalno proceni rizik računajući na to da spoljne sile neće intervenisati, a Krim je bio „izvodljiv“. Nalazi se blizu Rusije, moguće ga je snabdevati preko Crnog i Azovskog

mora i Rusija je mogla da računa na unutrašnju podršku velikih segmenata stanovništva ovog poluostrva.

Rusija još nije završila s Ukrajinom, a ni drugde. Oblast Donbas i dalje je politički nestabilna i sporadične borbe i dalje traju. Kada su tu izbili sukobi u leto 2017. godine, nekoliko ukrajinskih vojnika je ubijeno, što je navelo SAD da pošalje dodatnu vojnu pomoć Ukrajini, a Ruse da izvedu velike vojne vežbe na granici s Ukrajinom.

Sem ako se ne oseti ugroženom, Rusija najverovatnije neće slati svoje trupe sve do Baltičkog mora, ili bilo gde dalje od Gruzije; ali sprovodiće svoju moć u Gruziji, a u ovom nesigurnom periodu ne može se isključiti mogućnost da će biti još vojnog delovanja.

Međutim, baš kao što su ruske akcije u ratu sa Gruzijom 2008. godine bile upozorenje NATO-u da se ne približava, tako je poruka NATO-a Rusiji u leto 2014. godine bila: „Dovde u pravcu zapada i ni korak dalje.“ Nekoliko vojnih aviona NATO-a odleteo je u baltičke države, vojne vežbe bile su najavljene u Poljskoj, a Amerikanci su počeli da planiraju da „unapred“ dopreme dodatnu vojnu opremu što je moguće bliže Rusiji. Za to vreme, ministri odbrane i spoljnih poslova užurbano su odlazili u diplomatske posete baltičkim zemljama, Gruziji i Moldaviji da bi ih uverili u svoju podršku.

Neki komentatori žestoko su kritikovali takvu reakciju, tvrdeći da će šest RAF-ovih borbenih aviona eurofajter tajfun koji lete iznad baltičkog vazdušnog prostora teško moći da zaustave rusku najezdu. Ali ta reakcija je bila diplomatski signal, a on je bio jasan – NATO je spreman da se bori. I zaista bi to morao da uradi, jer ako ne bi reagovao na napad na državu članicu, istog trenutka bi postao beskoristan. Amerikanci – koji se već polako približavaju novoj spoljnoj politici u kojoj

se osećaju manje sputani postojećim strukturama i spremni da stvaraju nove ako smatraju da je to potrebno – nimalo nisu zadivljeni novcem koji evropske države izdvajaju za vojni budžet. Kao predsednički kandidat, Donald Tramp je nagovestio da je NATO „prevaziđen“. Kao predsednik, promenio je taj stav u proleće 2017. godine, ali je jasno da mu je namera bila da unervozi druge zemlje članice NATO-a, te su neke od njih, malobrojne, ponešto povećale svoj budžet za odbranu.

Predsednik Tramp je takođe propustio da razjasni da li bi SAD bez razmišljanja priskočile u pomoć NATO savezniku. Ali predsednik je i u ovom slučaju – pošto su se kao očigledne nametnule same činjenice i složenosti pitanja odbrane, ratovanja, propagande i geopolitike – na kraju garantovao da se pridržava člana 5 statuta NATO-a. U slučaju tri baltičke države, pozicija NATO-a je jasna. Pošto su sve članice ovog saveza, oružani napad Rusije na bilo koju od njih značio bi pozivanje na član 5 osnivačke povelje NATO-a: „Oružani napad na jednu ili više [država članica NATO] smatraće se napadom na sve njih“, te se dalje govori da će NATO priteći u pomoć ukoliko je to neophodno. Na član 5 pozivalo se posle terorističkog napada u SAD jedanaestog septembra 2001. godine, što je utrlo put ulasku NATO snaga u Avganistan.

Predsednik Putin je izučio istoriju. Izgleda da je naučio lekcije iz doba Sovjetskog Saveza, kad je Rusija otišla predaleko i bila prisiljena da se smanji. Otvoreni napad na baltičke države takođe bi bio prevelik zalogaj i malo je verovatan, naročito ako se NATO i njegove političke vođe postaraju da Putin razume njihove signale. No 2016. godine ruski predsednik poslao je vlastiti signal. Promenio je reči dokumenta o opštoj ruskoj vojnoj strategiji i bio ekstremniji nego u dokumentu o pomorskoj strategiji iz 2015: prvi put su SAD bile nazvane „spoljašnjom pretnjom“ Rusiji.

Rusija ne mora da šalje naoružanu diviziju u Letoniju, Litvaniju ili Estoniju da bi uticala na tamošnje događaje, ali ako to ikad učini, taj postupak bi opravdala tvrdnjom da postoji diskriminacija prema velikim zajednicama Rusa koje žive u tim državama. I u Estoniji i u Letoniji otprilike jedan od četvoro ljudi etnički je Rus, a u Litvaniji ih je 5,8 procenata. U Estoniji, oni koji govore ruskim jezikom kažu da nisu dovoljno zastupljeni u vladi, a hiljade njih nemaju nikakav oblik državljanstva. To ne znači da žele da budu deo Rusije, ali oni su jedna od poluga koje Rusija može da povuče kako bi uticala na događaje.

Stanovništvo u baltičkim zemljama koje govori ruski jezik može se iskoristiti za izazivanje problema u tim zemljama. Već postoje potpuno oformljene političke partije koje zastupaju taj segment stanovništva. Rusija takođe kontroliše centralno grejanje u domovima ljudi u baltičkim državama; određuje cenu koju oni plaćaju za grejanje svakog meseca i ako tako odluči, jednostavno može da isključi grejanje.

Rusija će nastaviti da se bori za svoje interese u baltičkim zemljama. One su jedna od slabih karika u njenoj odbrani još od propasti SSSR-a, još jedna pukotina u zidu, zidu za koji bi Rusi više voleli da je luk koji se proteže od Baltičkog mora i preko juga i jugoistoka se povezuje sa Uralom.

To nas dovodi do druge pukotine u zidu i još jedne oblasti na koju Moskva gleda kao na potencijalnu neutralnu državu – na vidiku Kremlja je Moldavija.

Moldavija predstavlja drugačiji problem za sve strane. Napad Rusije na ovu zemlju iziskivao bi prolazak kroz Ukrajinu preko reke Dnjepar, a zatim preko druge suverene granice u Moldaviju. Tako nešto se može učiniti – po cenu gubitka znatnog broja ljudi i korišćenjem Odese kao baze na putu – ali se ne bi moglo poricati. Mada to možda ne bi

dovelo do rata s NATO snagama (Moldavija nije članica), moglo bi dovesti do uvođenja sankcija Moskvi i to takvih razmera kakve ranije nisu viđene, te potvrditi ono za šta ovaj pisac veruje da se uveliko dešava – da zahlađivanje odnosa između Rusije i Zapada već jeste novi hladni rat. Dolazak Donalda Trampa na vlast naveo je neke analitičare da nageveste da Rusija veruje da ima „zeleno svetlo“ da preduzme dalje akcije u Ukrajini. Međutim, u roku od nekoliko nedelja od preuzimanja dužnosti, predsednikov ministar odbrane i državni sekretar uputili su nekoliko verbalnih paljbi upozorenja Moskvi koje su pokazale da, iako Bela kuća možda želi bolje odnose s Rusijom, geopolitičke datosti znače da postoje granice koje za Moskvu ne bi bilo mudro da prekorači.

Brojne države koje su svojevremeno pripadale Sovjetskom Savezu teže da uspostave bliže veze s Evropom. No pošto su određene oblasti, kao što je Pridnjestrovlje u Moldaviji, i dalje izrazito proruskije orijentisane, postoji mogućnost da u budućnosti tu izbiju sukobi.

Zašto bi Rusi želeli Moldaviju? Zato što se na jugoistoku, kada Karpati zaokrenu oko jugozapada i postanu Transilvanijski Alpi, nalazi ravnica koja se proteže do Crnog mora. O njoj se može razmišljati i kao o ravnom koridoru ka Rusiji, i baš kao što bi Rusi najradije želeli da kontrolišu Severnoevropsku ravnicu na njenoj najjužoj tački u Poljskoj, tako bi želeli da je kontrolišu i u delu oko Crnog mora – koji je poznat kao Moldavija – u oblasti ranije nazivanoj Besarabija.

Posle Krimskog rata (koji se vodio između Rusije i zapadnoevropskih saveznika radi odbrane Osmanskog carstva od Rusije), Pariskim mirovnim sporazumom iz 1856. godine delovi Besarabije vraćeni su Moldaviji, čime je Rusija odsečena od Dunava. Rusiji je bio potreban gotovo jedan vek da povrati pristup ovoj reci, ali s padom SSSR-a ponovo je morala da se povuče ka istoku.

Ipak, Rusi u suštini već kontrolišu deo Moldavije – oblast po imenu Pridnjestrovlje, deo Moldavije istočno od reke Dnjestar, koja se graniči s Ukrajinom. U svojoj mudrosti, Staljin je tu naselio veliki broj Rusa, baš kao što je to uradio na Krimu, pošto je deportovao većinu tatarskog stanovništva.

U modernom Pridnjestrovlju danas živi barem pedeset procenata stanovnika koji govore ruski ili ukrajinski jezik, a taj segment stanovništva je proruskije orijentisan. Kada je Moldavija stekla nezavisnost 1991. godine, proruskije stanovništvo se pobunilo i posle kraće borbe proglasilo otcepljenje Republike Pridnjestrovlje. Pomoglo je što je Rusija tu imala stacionirane vojnike i do danas je zadržala dve hiljade vojnika.

Malo je verovatno da će Moskva napasti Moldaviju, ali Kremlj koristi svoju ekonomsku moć i nestabilnu situaciju u Pridnjestrovlju nastojeći da utiče na vladu Moldavije da ne pristupi Evropskoj uniji ili NATO-u.